TEME ★★★

MARULIĆEVA „DAVIDIJADA" KAO PRIČA*

1.

Na početku ovako naslovljena priloga neće biti suvišno navesti razloge zbog kojih analizu pripovjednog koncepta „Davidijade" smatram smislenim književnoznanstvenim zadatkom. Prvi je razlog zapravo *argumentum ex silentio*: nema doista nikakve valjane prepreke da se iz perspektive uznapredovale teorije naracije, kakva se počela konstituirati u posljednjih dvadesetak godina, ne pokuša raščlaniti jedna od temeljnih tvorevina nacionalne pripovjedne baštine. Drugi razlog leži u teorijskoj provokativnosti što je pred analizatora postavlja priča koja svoj pun smisao ostvaruje tek u naknadnoj alegorijskoj interpretaciji: pripovijeda li se takva priča drugačije od one u kojoj se odnosi imena i stvari razrješuju spontano, nereflektirano, na temelju svakodnevnog jezičnog iskustva? Treći je razlog ispisan Marulićevom rukom na marginama „Davidijade". Rubne bilješke koje ukazuju na mijene narativnih sadržaja, na vremenske šavove u priči, na mjesta smjenjivanja dijegeze i mimeze, strelice kojima se apelira na pojačanu čitaočevu pažnju, sve to dovoljno svjedoči da je kompozicijski aspekt „Davidijade" njezinu tvorcu bio osobito važan; nema razloga da tako ne bude i za njezina čitaoca.[1]

2.

Što je izvor priče — ili, kako bismo danas, terminološki nešto kruće i pojmovno nešto šire, voljeli reći — njezina *supstancija*? To su zbivanja i osobe iz triju staro-

* Izlaganje na skupu „Marko Marulić — latinski i hrvatski pisac", Split, 19—20. X. 1984.

[1] Pojmovni aparat koji je korišten u ovom članku pripada onom odvjetku naratološke tradicije koji je svoju najcjelovitiju artikulaciju doživio u djelu Gerarda Genettea (*Figures III*, Paris 1972; usp. i važan engleski prijevod: *Narrative Discourse*, transl. by J.E. Lewin, Ithaca 1980). U prilogu ovakve vrste nemoguće je, a vjerujem i izlišno, slijediti teorijski historijat svakoga upotrijebljenog pojma. Izbor Genettea ne ukazuje toliko na naratološki *credo* autora članka koliko na njegovu uvjerenost da se upravo u tako utemeljenoj analizi, prije nego u kojoj drugoj, mogu doseći važni aspekti Marulićeva epa. Usp. i bilj. 8.

zavjetnih knjiga· dijela prve „Knjige o Samuelu" (c. 13; cc. 15–31), cijele druge „Knjige o Samuelu" i početka prve „Knjige o kraljevima" (cc. 1–2). Ta je biblijska građa uglavnom ravnomjerno raspoređena u 14 pjevanja „Davidijade". Kako je raspoređena, kolik je dio predloška na kojem mjestu prepričan, precizno je navedeno u skici sadržaja koja prethodi svakom pjevanju.

Uza svu golemu, neosporenu prevagu biblijske građe, na kojoj se i temelji fabularna cjelina epa, u „Davidijadi" ima i elemenata drukčije, nebiblijske stvarnosti. Antički mit i antička povijesna zbilja zatječu se prilično često u priči o životu Davidovu. Očito je da razloge tomu treba podjednako tražiti u jezičnom mediju, izboru književne vrste i autorovu razumijevanju tradicije koju nasljeđuje.

I jedan i drugi odvjetak građe, prvi neusporedivo važniji, drugi vrlo uočljiv zbog svoje anakroničnosti, detaljno su pretreseni u stručnoj literaturi i na tome se ne moramo posebno zadržavati. O ispuštanjima i preoblikama biblijske građe u „Davidijadi" detaljno se govori o Glavičićevu komentaru i Baumannovoj monografskoj studiji; o jednoj zanimljivoj vrsti Marulićevih proširaka, onoj koja je vezana uz opise ljubavi i tjelesne ljepote, raspravljao je M. Tomasović.[2] U cjelini uzevši, bez obzira na posvjedočene slučajeve slobodnijeg baratanja materijalom, teško se može osporiti zaključak da je Marulić maksimalno poštovao biblijsku građu – i to ne samo njezinu ukupnost nego i njezin raspored. Drugu komponentu „Davidijade", antičku, prvenstveno mitsku, detaljno je prije tridesetak godina analizirao V. Gortan, pokazavši pri tom jasno njezin ograničen domet i podređenu ulogu.[3]

Na taj je način, vjerujem, korektno utvrđena *zastupljenost* građe raznorodne provenijencije u Marulićevu epu. Zbog naravi interesa koji nas u ovom slučaju vode mislim da je podjednako važno promotriti i to kako je ta građa *vrednovana* u priči.

Gortan je u svom prilogu istakao neka mjesta u „Davidijadi" na kojima se izrazito negativno sudi o mitskoj antičkoj stvarnosti.[4] Pripovjedačevo odbijanje da u kršćanski ep nereflektirano uključi poganska *corpora aliena* sasvim je razumljivo, i to nas nimalo ne mora čuditi. Spomena su, međutim, vrijedna ona mjesta na kojima se kao narativni modifikator antičkog elementa u priči ne javlja apodiktičko odbijanje nego vrlo suzdržano formulirana skepsa (usp. npr. 1,317, kad se za Neptunov poklon Adrastu pomirbeno kaže: *si vera est fama* ili 6,108–109, kad se vijest o po-

[2] Usp. *Marko Marulić Dalmatinac. Davidijada.* Treće izdanje priredio i uvod napisao Veljko Gortan. Preveo i komentar sastavio Branimir Glavičić, Zagreb 1974, str. 401–439; W. Baumann, *Die 'Davidias' des Marko Marulić*, Frankfurt a.M. – Bern – New York 1984; M. Tomasović, *Opisi ljubavi i tjelesne ljepote u Marulićevoj 'Davidijadi'*, „Forum" 15, 1976, str. 711–726

[3] Usp. V. Gortan, *Antička mitologija u Marulićevoj 'Davidijadi'*, „Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Zagrebu" 3, 1955, str. 113–119. id. Antika u Marulićevoj 'Davidijadi', „Čakavska rič" V, 1975, 1, 13–18.

[4] Gortan, o.c. str. 118.

vijesnoj antičkoj zbilji komentira: *vera Latini / si referunt fasti*). Ovamo bi valjalo pribrojiti i slučajeve neosviještena, implicitno afirmativna prizivanja na antički mit ili povijest, kojima podjednako podliježu i autorski pripovjedač i likovi (usp., za pripovjedača, 1,376; 8,52–54; za likove, 3,293–294 /David/ i 3,332–3,333 /Akiš/).

Ako je antička građa vrednovana ovako kako je netom pokazano: pretežno odbojno, ponekad sumnjičavo, vrlo rijetko, a i tada prešutno, pozitivno, onda bi valjalo očekivati da biblijska građa bez izuzetka bude preuzeta kao vjerodostojna. To je u golemoj većini slučajeva doista tako. Ipak, ima nekoliko primjera pripovjedačeva opreza koji zaslužuju da budu spomenuti. Delikatan biblijski navod o posmrtnoj kastraciji dvije stotine Filistejaca prezentiran je čitaocu uz parentetičko upozorenje „kako govore" (*ut dicunt*; usp. *Dav.* 2,205 : *Sam.* 1,18,27). Za Davidove pristaše koji su se okupili u spilji Adulam kaže se da ih je bilo četiri stotine, upravo onako kako stoji u prvoj „Knjizi Samuelovoj" (1,22,2), ali se istovremeno, bez jasna povoda, dodaje „tako se priča" (*sic fama*; 3,368). Neosporeni biblijski podatak o tome kako je David dao presjeći žile Hadadezerovim konjima autorski pripovjedač dovodi u sumnju — ma kako blago ona bila formulirana — svojim umetkom „kako se priča" (*ut fama*; 8,415). Manjega je dosega i drugačije motivirana, ali iz perspektive analize pripovjednog koncepta istovrsna, sumnja u nadnaravne sposobnosti vračare iz En-Dora (5,365: *si vera est fama*). Iako značenje ovakvih mjesta ne treba preuveličavati — moguće je da je u svakom od spomenutih slučajeva posrijedi obična pripovjedačka *cheville*, pokušaj da se stih popuni i po cijenu nesvjesna unošenja zbrke u narativnu koncepciju — mislim da ih u ovakvu argumentacijskom kontekstu ne bi trebalo ni prešućivati.

3.

U pokušaju raščlanjivanja „Davidijade" kao priče dolazimo tako do prvog elementa njezine uobličenosti, do problema *temporalnosti priče i njezina izraza.*

Pripovjedno vrijeme „Davidijade" jest 6765 stihova; *ispripovijedano vrijeme* obasiže život Davidov od rane mladosti do smrti, nekih 55 godina (40 godina Davidova kraljevanja i petnaestak godina njegova uspinjanja na vlast). Taj golemi vremenski raspon vrlo je nejednako raspoređen: prvih šest knjiga, u 3025 stihova, pokriva spomenutih petnaestak godina Davidova proganjanja i trijumfa; posljednjih osam knjiga, u 3740 stihova, sadrži prikaz četrdesetogodišnje Davidove vladavine.

Navedeni odnos dobar je indikator za *tempo* kojim je priča ispričana. Nema sumnje da se tako golem biografski materijal ne može pričati s podjednakom detaljnošću u svim odsječcima i da su nužna značajna kraćenja, pa i posvemašnja ispuštanja. Takvo pripovjedno rješenje ukazuje se to nužnijim ako imamo na umu da je nešto više od trećine epa, 35%, ispričano u prizorima, dakle tako da postoji iluzija podudaranja vremena priče i vremena diskurza. Za preostale dvije trećine priče česti sažeci i elipse bili su jedini izlaz. Kakva je drastična kraćenja i ispuštanja morala podnijeti priča (ovdje nas namjerno ne zanima koliko je poticaja za to davao biblijski predlo-

žak) dobro svjedoče sljedeći primjeri: u desetom pjevanju jednim se stihom apsolviraju tri godine (10,223), u dvanaestom tri godine protječu u tri stiha (12,330–332), u trinaestom je razdoblje od devet mjeseci i dvadeset dana sažeto u četiri stiha (13,261–264). Ako se ovom pridodaju česti izvanvremenski ekskurzi bilo autorskog pripovjedača bilo likova, bit će jasno da za smirenije, detaljiziranije vođenje priče nije bilo mnogo prilike. Dva bi razvedenija opisa, mislim, ipak trebalo istaći: opis Golijatova izgleda, koji se proteže u dvadesetak stihova (1,336–356) i klasičnu ekfrazu umjetnine na početku osme knjige (8,12–58). Dakako, ukupan dojam o žurno ispričanoj priči takva rijetka usporavanja ne mogu opovrći.

Sljedeće pitanje u ovom užem interesnom području jest pitanje o odnosu *vremenskog reda priče i diskurza*, ili, jezikom ruskih formalista, fabule i sižea. Odmah valja reći da je fabularna kronologija u sižeu Davidijade uglavnom sustavno poštovana: događaji se redovno pripovijedaju onim redom kojim su se i „odigrali", to će reći, redom koji među njima uspostavlja biblijski predložak. Dakako, ima i ponekih izuzetaka ograničena dosega. Na nekoliko se mjesta unutar epa navješćuju zbivanja koja se tek imaju dogoditi. Manji je njihov broj u granicama ispripovijedana vremena (riječ je, dakle, o tzv. unutrašnjim prolepsama: npr. Samuelovo proročanstvo, 5,435–455, ili pripovjedačevo pretkazivanje Davidove smrti, 12,180–181), a u većini slučajeva takva zahvaćanja u budućnost sežu daleko iza posljednjeg ispričana događaja (usp. npr. takve vanjske prolepse iz usta pripovjedača: 7,479–481 /o Kristovu dolasku u Jeruzalem/, 10,283–287 /o gozbi u Kani Galilejskoj/, 12,247––261 o pogubnom pronalasku topa/, ili na usta lika: 14,229–278 /Davidovo pro-
8 ricanje Kristovih otajstava/). U žurno ispričanoj priči, kakva je „Davidijada", ima malo zgode za vraćanje na vremenski odsječak koji je već jednom bio ispričan (unutrašnja analepsa) ili za poniranje u pretpovijest priče (vanjska analepsa). Među rijetkim unutrašnjim analepsama pažnju zaslužuju kratak Davidov spomen dobročinstva koje je učinio Šaulu, o kojem je pripovjedač već bio izvijestio (usp. 5,197–198), početni stih druge invokacije (7,1) i rekapitulacija, više karakterološka nego tvarna, Davidova života na kraju četrnaeste knjige (14,402–408). Činjenica da pripovjedač relativno rijetko najavljuje što će se dogoditi u priči i još rjeđe ponavlja što se već dogodilo, može, vjerujem, u slučaju „Davidijade" značiti samo dvoje: da je priča, kako je već višekratno istaknuto, ispričana u vrlo brzom tempu i da je njezina fabularna potka toliko otprije poznata da ju je nepotrebno učvršćivati ovakvim sredstvima.

Pripovjedač koji se odluči da priču oblikuje istim zamišljenim kronološkim redom u kojem ona „otprije" postoji, može, doduše, računati na to da će se i bez preciznih vremenskih naznaka sižejni redoslijed zbivanja implicitno shvatiti kao fabularni red, ali to ga ne lišava obaveze da s vremena na vrijeme smisleno zatvori pojedine narativne odsječke prema prošlosti i prema budućnosti. Marulićev pripovjedač svjestan je toga zadatka, ali i vezanih ruku, s obzirom na autoritarni biblijski predložak. Zbog toga neki dijelovi priče protječu uz precizne naznake utrošena vremena i organiziraju se na kronološkom principu, ponajčešće na sekvenciji dan/noć (usp. npr. rubne oznake „jutro", „noć", „večer"), dok se u drugim slučajevima sugerira logička zaključenost ispripovijedana segmenta (npr. mijenjaju se lik ili mjesto, novi odjeljak počinje signalima mijena u radnji: „dakle", „ali", „međutim" itd.).

U kontekstu supostavljanja pripovjedna i ispripovijedana vremena ostalo nam je neodgovoreno još samo jedno pitanje: kako se *učestalost zbivanja u priči* odnosi prema *učestalosti njihove registracije u diskurzu*? Pripovijeda li se jednokratan događaj jednokratno (a), višekratno (b), ili se uzastopna istovrsna zbivanja apsolviraju jednokratnim pripovjednim aktom (c)? Odgovor se, u slučaju „Davidijade", već dade naslutiti: u golemoj je prevazi jednokratno pričanje jednokratnih događaja, a rijetki iterativni odjeljci (npr. 1,157–160), sasvim u duhu tradicije, podređeni su važnijim pojedinačnim prikazima. Treću mogućnost, višekratno inzistiranje na istim ispripovijedanim podacima, stroga pripovjedna ekonomija „Davidijade", dakako, nije mogla dopustiti.

4.

Na koji se način kazuje „Davidijada"? S koje *distancije* i iz koje *perspektive*?

U mimezi, pričanju riječi, protječe nešto više od trećine pripovjedna vremena. Ostatak, otprilike 65% teksta, otpada na dijegezu, pripovijedanje zbivanja. Nema neke osobite upadljivosti ni u ukupnoj zastupljenosti ni u načinu smjenjivanja dijegeze i mimeze u pojedinim dijelovima epa. Najčešće citirani lik jest, dakako, David, na kojega otpada jedna trećina verbalnih istupa likova.[5] Zanimljiva je osobina „mimetičkoga" dijela „Davidijade" da likovi relativno često citiraju druge likove (ili sebe same!) i tako pokazuju dio kompetencija nadređenog autorskog pripovjedača.[6] U dijegetičkom pak dijelu poseban slučaj smanjivanja distancije predstavljaju pripovjedačeve apostrofe, koje nisu, u skladu s tradicijom koja seže čak do Homera, rezervirane samo za likove (za takve slučajeve usp. npr. 7,168; 10,60; 11,109–110) nego se na taj način može obraćati i neživoj prirodi (usp. oslovljavanje planine Karmel: 4,300–302).

Perspektiva iz koje se pripovijeda priča karakterizirana je apsolutnom nadređenošću pripovjedačeve svijesti nad sviješću likova. Uvid autorskoga pripovjedača u priču nije ni vremenski ni prostorno ograničen: on bez smetnji može prekoračiti granicu osjetilno dostupne stvarnosti i prodrijeti u svijest likova – iako se, valja reći, takvim ovlastima rijetko služi. Takva nadmoćna pripovjedačeva perspektiva bez žarišta kombinirana je s podređenom, ali ograničavajućom perspektivom koja vanjsko žarište nalazi u Davidovu liku: pripovjedač može doduše ispričati sve o svakome, ali uglavnom – kako se i može očekivati u epu koji razlaže biografsku priču – želi pričati samo ono što se zbiva Davidu. Unutarnjeg žarišta, reflektora radnje, svijesti lika kroz koju bi se prelamala priča, u „Davidijadi" nema. Jedini slučaj kad lik procjenjuje djelić radnje u kojoj sudjeluje jest unutarnji monolog Davidov u sredini petog pjevanja (5,233–243).

[5] Točan odnos 81:242; usp. Baumann, o.c., str. 39–40.

[6] Usp. takva mjesta: 1,105–106; 2,499–501; 3,515; 4,354–356; 5,62–64; 6,43–44; 6,365–370; 7,435–437; 8,320–340; 9,306–314; 9,347–364; 10,55–59; 11,28–30; 11,302–304; 11,418–427; 13,110–111, 13,118–119; 14,34–37; 14,105–106; 14,307–312.

5.

Kojim je *glasom* ispričana „Davidijada"?

Glasom prve instancije pripovijedanja, koja nije ni od koga uvedena u pripovijedanje i koji ne pripada osobi koja bi sama sudjelovala u priči. Dakako, kao što se redovno zbiva u ovakvim slučajevima, priča prethodi vremenu u kojem se pripovijedanjem aktualizira. Ili, ako je potrebno reći jednom rečenicom, uz neizbježno terminološko zlostavljanje na Genetteovu tragu: pripovjedačeva je osoba heterodijegetična, pripovjedna razina ekstradijegetična (ili sustavnije: eksodijegetična), vrijeme pripovijedanja posteriorno priči.

Pripovjedač „Davidijade" ničim ne pokušava prikriti svoj autoritaran odnos prema priči. To se najbolje može vidjeti u učestalosti, opsegu i raznovrsnosti *komentara* koji prate priču. Na preko četrdeset mjesta, u odsječcima koji mogu potrajati i preko dvadeset stihova, pripovjedač istupa ili kao interpretator zbivanja, ili kao njegov moralni prosuditelj, ili kao tvorac izvanvremenskih generalizacija, ili, napokon, kao ocjenjivač vlastita posla.[7] Naknadno objašnjenje nekog segmenta priče možda je najmanje upadljiv način takva njegova angažmana, iako se objašnjenja koja pruža mogu ponekad doimati kao nerazmjerno detaljna (usp. npr. objašnjenje za podsijecanje žila Hadadezerovih konja: 8,421–442). S obzirom na priželjkivanu alegorijsku interpretaciju teksta bilo bi razumno očekivati da dio interpretativnih komentara bude usmjeren na otkrivanje alegorijskih rješenja za pojedine odsječke priče. Takvim bi se komentarom, striktno govoreći, mogao međutim smatrati samo pripovjedačev ekskurz poslije Davidova kataloga junaka u trinaestom pjevanju (13,173–233). Moralna angažiranost pripovjedača može ići tako daleko da neposredno, u apostrofi, ocrnjuje likove (npr. Jonadaba, 10,60–67, ili Ahitofela, 11,109–114). Izvanvremenske generalizacije, u koje se osim pripovjedača često upuštaju i likovi, obično su na margini indicirane strelicom, pa im već i to osigurava poseban status u tekstu. Od komentara o vlastitom, pripovjedačkom poslu, osim triju invokacija na početku prvog, sedmog i desetog pjevanja, treba upozoriti na nuzgrednu opasku o trudu koji bi iziskivao detaljan opis gozbe (7,457–458) i na retoričko pitanje kojim se uvodi refleksija o pogibeljnoj popustljivosti roditelja (10,135). Jedno od upadljivih obilježja pripovjedačevih komentara u „Davidijadi", naročito interpretativnih komentara, jest očevidnost njihovih nagovornih ambicija. Adresat priče često doživljava da mu se pripovjedač obrati imperativom (usp. npr. *discite christicolae*, 3,264; *iustitiam serva*, 4,182; *discite tandem*, 9,84 itd.).

[7] Usp. takva mjesta: 1,1–11; 1,168–175; 1,240–251; 1,491–498; 2,264–275: 2,326–329; 3,182–198; 3,264–276; 3,433–434; 4,181–192; 5,256–259; 6,108–127; 6,180–182; 6,354; 7,1–8; 7,74–76; 7,393–396; 7,457–458; 8,12–58; 8,86–88; 8,175–176; 9,81–87; 9,228–229; 9,434–437; 10,1–13; 10,29–30; 10,60–67; 10,135–144; 10,389–390; 10,522–524; 11,36–37; 11,109–114; 11,210–212; 11,323–325; 11,47–51; 12,216; 12,225–229; 12,247–261; 12,419–420; 13,173–233; 14,192–199; 14,279–286; 14,401–428.

6.

U priči koja nije samo naslovljena nego i ispričana kao životopis junakov, nesumnjivu pažnju mora privući pripovjedno fiksiranje njegovih nosivih karakternih obilježja.[8] Od dvaju temeljnih karakterizacijskih postupaka, izravna *definiranja* i neizravne *prezentacije*, prvi — inače čest u autoritativno ispričanim pričama — u Marulića nije previše upadljivo korišten. Izravno je definiranje npr. eksplicitno, nadvremensko označivanje Davida kao čovjeka koji se vrlinom borio protiv nasilništva, nije bio zlopamtilo te bi i neprijatelju uzvraćao dobrim (4,261–264). Zanimljivo je primijetiti da je takva autoritativna pripovjedačeva karakterizacija naslovnog junaka, inače sasvim uskladiva s temeljnim pripovjednim konceptom, ovdje učinjena manje upadljivom tako što je motivirana junakovim ponašanjem u sasvim konkretnoj zgodi (David ne dopušta da Šaul pretrpi kakvo zlo; usp. 4,219 i d.). Takva neposredno uočljiva motivacija nedostaje u kratkoj „Davidovoj pohvali" (8,61–64) i u njegovu definiranju kao osobe provjerene u sreći i u nesreći (12,322–326). Poseban oblik ovakva karakteriziranja treba, vjerujem, vidjeti i u fiksnim, nadvremenskim kvalifikativima koji se pridijevaju likovima. Jedni su od njih anticipativni: tako se, primjerice, David već u prvom pojavljivanju pred čitaocem oslovljava kao „pobožan", prije nego što je bilo koje njegovo registrirano ponašanje moglo navesti čitaoca da samostalno otkrije takvu njegovu karakternu crtu (1,1). Drugi je način korištenja takvih nadvremenskih kvalifikativa onaj koji respektira prethodno ispričanu priču. Kad se David, na primjer, negdje na prijelazu iz prve u drugu trećinu priče nazove „srčanim", tada je to implicitno obrazloženo njegovim dotadašnjim vladanjem (usp. 5,121). I u jednom i u drugom slučaju, riječ je o osobinama koje nadilaze vremensku točku svojeg verbalnog fiksiranja u priči i moraju utjecati na cjelinu čitaočeva poimanja lika.

U analizi neizravne prezentacije lika, koja karakternu osobinu ne imenuje nego pokazuje, moguće je lučiti četvoro: djelatnost lika, njegov govor, vanjštinu i okolinu koja ga okružuje.[9] Posljednje dvoje u slučaju je „Davidijade" od manje važnosti. Ljudi koji okružuju Davida ne pridonose na vidljiv način njegovoj karakterizaciji; u najmanju se ruku može reći da njegov *entourage* ne otkriva ništa o njemu što se na neki drugi način ne bi moglo utvrditi. Od njegove fizičke okoline, posrednom

[8] Da je izgon lika iz naratološke analize, na kojem je inzistirao ortodoksni strukturalizam, ozbiljno sužavanje interpretativnog obzora, sasvim neprimjereno brojnim tekstovima različite generičke i vremenske pripadnosti, može pokazati i Marulićeva „Davidijada". U analizi karakterizacijskog aspekta „Davidijade" koristim se prvenstveno dvjema raspravama: klasičnom Chatmanovom, koja je svakako najzaslužnija da se lik vratio u interesno područje teorije naracije (S. Chatman, *Story and Discourse. Narrative Structure in Fiction and Film*, Ithaca & London 1978, osobito str. 107 i d.), te sintetičkim prikazom članice tzv. telavivske naratološke škole, Shlomith Rimmon-Kenan (*Narrative Fiction. Contemporary Poetics*, London & New York 1983, str. 29–42 i 59–70). Kao i u izboru Genettea, odabir ovakva interpretativnog uporišta nema vrijednost načelnog teorijskog stava nego je rukovođen odlikama Marulićeva teksta i argumentativnim ciljevima ovoga članka.

[9] Usp. Sh. Rimmon-Kenan, o.c., str. 61–67.

otkrivanju važnog karakternog obilježja, poniznosti u blagostanju, pridonosi samo podroban opis veličanstvene palače u kojoj prebiva (usp. 8,12–58 i 8,62–64). Vanjština je Davidova samo skicirana, pa čitaocu ostaje težak zadatak da uz pomoć jakih, ali nepreciznih pohvalnih atributa i jednog jedinog konkretnog detalja (rumeno lice) popuni „mjesta neodređenosti" i cjelovito si predoči Davidovu pojavu (usp. 1,142–143). No i tako odgonetnut Davidov izgled malo ili ništa ne pridonosi otkrivanju njegove nutrine.

Karakterizacija govorom nesumnjivo je važnija, kako se dalo zaključiti već iz navedena podatka o Davidovim verbalnim istupima.[10] Ovdje je podjednako zanimljivo i ono čega ima i ono čega nema. Nema individualiziranja Davidova govora, njegova vidljivog stilskog emancipiranja od autorskog pripovjedača. U njegovim se riječima ne otkriva njegovo podrijetlo, a nema očigledno ni potrebe da one posluže kao socijalni ili lokalni indikator. S druge strane, u sadržaju Davidovih govorenih dionica dolaze do izražaja mnoge njegove važne osobine: hrabrost (npr. 4,366–377), pobožnost (npr. 4,78–84), razboritost (npr. 6,308–316), blagost (npr. 12,36–42), sklonost pokajanju (npr. 9,367), ljubav prema bližnjima (npr. 4,105–111), dobronamjernost prema neprijatelju (npr. 4,219–224) itd. No teško bi bilo reći da se u Davidovu govorenju otkriva bilo koja njegova karakterna crta koja čitaocu ne bi bila dostupna u kakvu drugom karakterizacijskom postupku – prvenstveno u prikazu njegova tvornog sudjelovanja u priči.

U tom pogledu opis Davidove djelatnosti nesumnjivo je najvažniji oblik njegova karakteriziranja uopće. Od triju načelnih mogućnosti takva indiciranja karakternih osobina, navođenja onoga što lik čini, što propušta činiti i što je naumio činiti ali ne čini, prva je bez ikakve dvojbe u „Davidijadi" najčešće i najsustavnije korištena. Svaki Davidov „komisivni čin" ponuđen je čitaocu na karakterološku prosudbu, i nema sumnje da se takvoj zadaći čitalac u primjerenoj lektiri „Davidijade" ne može ukloniti. Dok je takvih Davidovih postupaka, kao što je i razumno očekivati u obuhvatnoj biografskoj priči, nebrojeno mnogo, pa bi njihovo nizanje u ovakvu kontekstu bilo besmisleno, relevantnih je „omisivnih činova" daleko manje i zbog svoje važnosti zaslužuju koncentriraniju pažnju. Ističem tri: prvu i drugu zgodu kad David propušta da se osveti Šaulu (4,225 i d. i 5,140 i d.), te velikodušni oprost Apšalomovim sljedbenicima u situaciji kada je sve ukazivalo na drugačije rješenje (11,417 i d.). U sva tri slučaja do izražaja dolaze osobine koje Davida izdvajaju iz kruga običnih smrtnika i na dojmljiv način ističu njegovu moralnost. Neostvarenih nauma, takvih koji bi mogli poslužiti za procjenu Davidova karaktera, u „Davidijadi" nema.

O posebnoj važnosti karakterizacijskih postupaka u cjelini Marulićeva epa govori i njihova povremena uočljiva označenost u tekstu. Tri su *indikatora karakterizacijskog postupka* za koje nalazim da se u „Davidijadi" koriste s nekim planom. Prvi je autorski komentar, najčešće sentenciozno intoniran, kojemu je svrha da imenovanu

[10] Usp. bilj. 5.

ili pokazanu karakternu crtu obrazloži iz kakve nadređene moralne perspektive. Takav komentar može karakterizacijskom postupku prethoditi (usp. npr. 7,393–396; 9,179–181) ili slijediti iza njega (usp. npr. 9,368–369), a nije ograničen samo na naslovnog junaka (usp. npr., za Šaula 5,106–107; za Ahitofela 11,210–212; za Joaba 12,216–218). Drugi indikator može biti usporedba, koja već svojom vezanošću za jednu precizno utvrdivu točku priče ističe njezinu važnost, a ponuđenom analogijom redovno nadilazi granice neposredno prikazivane stvarnosti (usp. npr. 7,192–199, ili 8,65–69, gdje se Davidova duševna vrsnoća uspoređuje s draguljem). Treći i najkorišteniji indikator važnih karakterizacijskih mjesta rubne su bilješke u Marulićevu tekstu. Marginalnim su opaskama indicirane takve krupne Davidove osobine kao što su velikodušnost (7,70), pobožnost (8,250), skrušenost (9,366), blagost (12,36), postojanost u sreći i nesreći (12,322) itd. Njihov izdvojen smještaj izvan teksta čini ih najdjelotvornijim indikatorom karakterizacijskog postupka u Marulićevu epu.

Dakako, indikatori karakterizacijskog postupka mogu se i kombinirati. Uvjerljiv je primjer za to Davidovo izravno označivanje kao pobožna čovjeka koji je ponekad spuznuo u grijeh, u dvanaestom pjevanju (12,230–233). Takvoj karakterizaciji prethodi prvo sentencija o ljudskoj nesavršenosti i podložnosti grijehu (12,220–222), potom usporedba privremeno griješna čovjeka s uprljanim sjajnim oružjem i okaljanim bijelim jedrom (12,222–225), da bi potom ponovno slijedio sentenciozan komentar o mogućnosti iskupljenja posrnula pravednika (12,225–229).

Pružanje iscrpnijega popisa sugeriranih karakternih osobina glavnoga junaka „Davidijade" izvan je domašaja ovoga priloga. Treba ipak upozoriti na dva važna mjesta koja na neki način rekapituliraju karakterizacijski trud pripovjedačev u cjelini „Davidijade". Prvo je završetak odulje autorske intruzije i u njem se David označuje kao „nepobjedivi ratnik", „najbolji kralj kraljeva" i „istiniti prorok" (14,285–286). Drugo mjesto nudi u sažetku petočlani katalog Davidovih vrlina, do kojih je pripovjedaču nesumnjivo više stalo nego do drugih (hrabrost, blagost, brzo kajanje, lako praštanje, pobožnost; usp. 14,404–408). Stvar je individualne lektirne provjere hoće li se u tako uspostavljenom nizu vrlina vidjeti i njihov hijerarhijski poredak.

Zbir uočenih obilježja čini tako Davidov karakter kompleksnim, no o njegovu razvoju u toku priče teško bi moglo biti govora. Ta je njegova statičnost željena, ona nije nikakav propust pripovjedne realizacije, i jedino što može privući pažnju jest to da se ta stamena neizmjenljivost ne postiže tako često onim karakterizacijskim sredstvom koje je u antičkim uzorima Marulićevim – Vergiliju prije svih – za tu svrhu bilo najomiljelije: upornim ponavljanjem istoga jakog moralnog atributa uz ime junakovo. David, kako smo vidjeli, jest, doduše, *pius*, ali takvo izravno indiciranje jedne važne njegove crte zanemarljivo je rijetko prema nametljivim, formulaičnim Vergilijevim *pius Aeneas*. U tom odstupanju od jedne karakterizacijske mogućnosti kakva je u okviru izabrana pripovjednog koncepta bila ne samo legitimna nego i tradicijski visoko vrednovana, valja vidjeti malu, ali zanimljivu posebnost „Davidijade" kao priče. Najvažniji je učinak takva odstupanja u tome da Marulićev ep barem ponekad izbjegava onu opasnost Vergilijeve karakterizacije koju

je Richard Heinze sažeto označio kao „prevagu općih i uzmak individualnih obilježja".[11]

7.

Zaključak s kraja prethodnoga odlomka upozorava nas da bi raščlanjivanje pripovjednog koncepta „Davidijade" valjalo završiti njegovim situiranjem u pripovjednu tradiciju. Dakako, tom je ambicioznom zadatku u ovoj prilici nemoguće udovoljiti primjerenom podrobnošću. Morat ćemo se stoga ograničiti na makroskopsku perspektivu, s nadom da se bitne relacije koje nas ovdje zanimaju i na taj način mogu uočiti.

Najutjecajniji segment tradicije koji se u interpretacijama „Davidijade" najčešće dozivlje u pomoć, koji je i netom prije poslužio kao argumentativna potpora, nacionalni je ep rimske književnosti, Vergilijeva „Eneida". Uza sve razložno isticanje veza između „Davidijade" i „Eneide" na razini izraza (u leksiku, u sintagmatskim sklopovima, versifikacijskim rješenjima itd), koje dugujemo Gortanu, Glavičiću i Baumannu, izolirano promatranje *pripovjedne* dimenzije dvaju epova ne daje nam za pravo da sličnosti slijedimo predaleko.[12] U „Davidijadi" nema potpripovjedača, kakav je Eneja na Didoninu dvoru, nema napuštanja fabularne kronologije kakvo uzrokuje Enejina priča, nema ozbiljnijeg suočavanja s problemom vođenja paralelne radnje kakav se javlja u 8, 9. i 10. pjevanju „Eneide". Što je najvažnije, nema koncentrirane, jedinstvene radnje: integrativnu okosnicu „Davidijade" tvori jedino lik Davidov u golemu vremenskom rasponu od rane mladosti do smrti u poodmakloj dobi. Napokon, u „Davidijadi" u izobilju ima nečega što je u „Eneidi" vrlo skromno korišteno: učestalih, opsežnih i raznorodnih pripovjedačevih upadica.

Neizbježan je dojam da je „Davidijada" prema „Eneidi" jednostavna priča, vrlo jednostavno ispričana. Ona je jednostavna i ako je usporedimo s dvama ponajvećim suvremenim religioznim epovima izvan nacionalnih književnih granica, Sannazarovim „Djevičinim porodom" („De partu Virginis", 1526) i Vidinom „Kristijadom" („Christias", 1535). U ovom posljednjem, koji već svojim obimom (6012 stihova) vabi na usporedbu s Marulićevim latinskim epom, dvije se od šest knjiga pričaju na usta likova (u trećoj je pripovjedač Josip, u četvrtoj Ivan), sa značajnim analeptičkim zahvatima u ono što se zbiva prije prvog opisana događaja, Isusova ulaska u Jeruzalem. Što je osobito zanimljivo, takav višestruk prijenos pripovjedačkih ovlaštenja unutar priče nije ostao neobrazložen (usp. npr. *Christ.* 3,1007–1008, kad Josip prepušta pripovijedanje Ivanu s obrazloženjem da je ovaj „bio prisutan i sve vidio").[13]

[11] Usp. R. Heinze, *Virgils epische Technik*, Leipzig [3]1915, str. 280.

[12] Za Glavičića i Gortana usp. djela navedena u bilješkama 2. i 3, *passim*; W. Baumann, o.c., str. 26–31.

[13] Citiram prema dostupnom izdanju: Marci Hieronymi Vidae Cremonensis Albae Episcopi *Christiados libri sex*, Londini 1732.

No „Davidijada" nije samo jednostavna, ona je prema svim trima spomenutim epovima i vrlo difuzna priča. U „Eneidi" se ne pripovijeda cio junakov život nego samo bijeg iz domovine i naseljavanje u Italiji; u Sannazarovu troknjižnom epu ne pripovijeda se o cjelini Kristova života nego samo o njegovu rođenju; u Vidinoj „Kristijadi" ispričani su – ne računamo li naknadna posezanja u prošlost – samo posljednji trenuci Isusovi, od ulaska u Jeruzalem do smrti i uzašašća na nebo. „Kristijada" je, uz to, dobar primjer da se koherentnost priče ne mora postizati samo skraćivanjem ispripovijedana vremena nego i rigoroznijom selekcijom građe: u njoj eliminiranju nevažnog pripovjednog materijala, uz nadređenog autorskog pripovjedača, može pridonijeti i lik u ulozi pripovjedača (usp. na takvu poslu Ivana, *Christ.* 4,275–281).

Zanimljiva je i usporedba „Davidijade" s epovima pjesnika koji se u oporučnom popisu Marulićeve knjižnice zajednički navode u odjeljku *Ecclesiastici*: Sedulija (prva polovica 5. st.n.e), Juvenka (sredina 4. st.n.e) i Aratora (sredina 6. st.n.e.).[14] „Paschale carmen" prvoga jedva da se može označiti pričom: to je stihovani popis Kristovih čudesa, prvenstveno zamišljen kao parnjak poganskoj taumaturškoj literaturi, od kojega je Marulić malo što mogao preuzeti za svoj biografski ep. Aratorov spjev „De actibus apostolorum" nesumnjivo je prispodobiviji „Davidijadi", ne samo zbog respekta koji pokazuje prema biblijskom predlošku, integralnosti i dispoziciji njegove građe, nego i zbog vidljiva isticanja alegorijskog okvira priče. No najupadljiviju sličnost, i to u važnom dijelu pripovjedne strategije, pokazuje „Davidijada" s prvim epom starokršćanske tradicije, Juvenkovim prepjevom evanđelja („Evangeliorum libri IV", oko 330. n.e.). Ta pravocrtna, žustro ispričana priča, koja bogobojazno slijedi i vremensku i logičku organiziranost izvora, vjerno reproducira sve njegovo sadržajno obilje a po potrebi se učvršćuje sentencijama ili autorskim komentarima, u osnovi je, baš kao i „Davidijada", epska biografija, iako iz razumljivih razloga nije tako naslovljena. Njezinoj je utjecajnosti, ne samo za Marulića, uvelike pridonosilo i njezino neosporeno generičko prvenstvo.

To što se u „Davidijadi", na sličan način kao u Juvenka, kronikalno poštuje biblijska tradicija, implicira jedan važan poetički izvod: takvim se postupkom ignorira poznati propis iz osme glave Aristotelove „Poetike", po kojemu priča nije priča samo zbog toga što je vezana uz jedan lik.[15]

Burna poetološka rasprava, kojoj je korijene najlogičnije odrediti u objavljivanju latinskoga prijevoda „Poetike" 1498. iz pera Giorgia Valle, a koja je kulminaciju doživjela definitivnom afirmacijom Vergilija u poetici Scaligerovoj 1561, ta poetološka rasprava, podržana pripovjednom praksom poput one koju smo kurzorno ilustrirali spjevovima Sannazara i Vide, nepovratno je u evropskoj pripovjednoj tradiciji inaugurirala drugačije koncepte pričanja priče, bliže Vergiliju, bliže matici antičke epske tradicije i manje ovisne o utjecajnom nasljeđu starokršćanske epike. U

[14] Usp. P. Kolendić, *Marulićeva oporuka*, Split 1924, i T. Ladan, *Marulićev 'Syllabus'*. „Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine" 1–2, 1975, str. 185–232.

[15] *Poet.* 8, 1451a 16.

nacionalnim književnim granicama, u okvirima iste generičke tradicije, pripovjedni koncept kakav se očitovao u „Davidijadi" održao se još neko vrijeme. O tome jasno svjedoči opsežan Bunićev spjev „De vita et gestis Christi" (1526).

To su, nema sumnje, osnovni orijentiri prema kojima treba određivati mjesto „Davidijade" u široj i užoj pripovjednoj tradiciji.

Darko Novaković